

MICHAELA MERTOVIÁ / 11. 12. 2015

Hermína Týrlová

Hermína Týrlová (1900–1993) je jednou z nejvýznamnějších osobností české animace druhé poloviny 20. století. Ve svých filmech sice nestvořila populární animované dětské hrdiny, jako jsou Krtek, Rákosníček, Mach a Šebestová, Kačer Donald, Myšák Mickey, Ovečka Shaun nebo Prasátko Pepina, ale přesto jsou její filmy u dětí dodnes oblíbené. Filmový svět animovaných hadříků, vlněných vláken a dřevěných hraček Hermíny Týrlové ukazuje nejmenším divákům, že v kterémkoliv nepatrném předmětu v jejich blízkosti může být ukryt příběh, který hrou mohou probudit k životu.

Snímky Týrlové jsou určeny většinou nejmenším dětem, prostoupeny laskavostí a úsměvem, kritizují zlo, špatné vlastnosti, jako je sobectví (*Devět kuřátek, Obávaná kačena*), neposlušnost a rošťáctví (*Vláček kolejíček, Zatoulané telátko, Pohádka na šňůře, Psí nebe*), lajdáctví (*Uzel na kapesníku*) i předsudky (*Nepovedený panáček*). Vždy dobrý konec každého snímku obsahuje i morální poučení: zlo je potrestáno, nezbedník vytrépan a polepšen a statečný hrdina získá princeznu nebo alespoň pochvalu nebo uznání. Souznění autorky s dětskou fantazií a její schopnost přiblížit se světu nejmenších diváků zařadilo snímky Hermíny Týrlové mezi mezinárodně ceněné klenoty animovaných filmů pro děti.

Hermína Týrlová se narodila 11. prosince 1900 v Březových Horách u Příbrami a zemřela 3. května 1993 ve Zlíně. Pocházela z hornické rodiny a její dětství bylo poznamenáno ztrátou obou rodičů. Jako začínající herečka se v pražském divadle Urania setkala s Karlem Dodalem, svým pozdějším manželem a spolupracovníkem. Dodala zaujaly populární americké kreslené grotesky, uváděné v českých kinech, natolik, že se rozhodl věnovat se kreslenému filmu a animaci. Od poloviny dvacátých let 20. století natáčel za spolupráce své ženy pro společnost Elektajournal reklamní a trikové snímky, např. *Poučení Kocoura Felixe* (1927). Zkušenosti a znalosti o této u nás tehdy nové technologii, nazývané „americký pohyb“, mohli získávat jen ze svých vlastních pokusů a chyb nebo ze zapůjčených kopií z distribuce. Ke konci dvacátých

let 20. století dostali možnost natočit i první autorské kreslené snímky. *Bimbovo smutné dobrodružství* (1930) je inspirováno populární americkou sérií bratří Fleischerů *Z kalamáře ven* (*Out of the Inkwell*). V melodramatickém příběhu o krátkém přátelství kresleného panáčka, který stejně jako jeho americký předobraz ožívá v reálném světě, vystupuje Karel Dodal jako láskou zklamaný kreslíř. Na konci snímku opouští čerstvě zamilovaný muž svého kresleného přítele Bimba s novou láskou, kterou si zahrála Hermína Týrlová. Další autorský film manželů Dodalových *Tommy a mořská panna* (1930) se bohužel nedochoval. *Zamilovaný vodník* nebyl sice dokončen, ale je považován za první film, který Hermína Týrlová nejen animovala, ale i režírovala. Dochované pasáže animace tvoří ucelený příběh záletného vodníka. Rázná manželka vodníka přistihne na břehu s rusalkami a donutí jej k návratu k rodinnému krbu. Styl filmu i animace je silně ovlivněna tehdejší americkou kreslenou groteskou, obsah pravděpodobně i krizí manželství Týrlové a Dodala, které brzy ukončil rozvod. Zájem o animovaný film jim oběma ale zůstal společný. Týrlová pracovala jako hlavní animátorka ve společnosti IRE-film, kterou Dodal založil na začátku třicátých let 20. století se svou druhou ženou Irenou. IRE-film vyráběl převážně kreslené reklamní snímky. V roce 1936 měla Týrlová poprvé možnost seznámit se s animací loutky při realizaci reklamy na obuv *Tajemství Lucerny* a zakázkového snímku *Všudybylovo dobrodružství*. Loutková animace ji zajímala více než kreslená, ale IRE-film dával přednost pro výrobu technologii kreslené. Ani k vlastní autorské tvorbě nedostala příležitost. V důsledku zhoršující se politické situace v Evropě Karel Dodal odjíždí v roce 1938 do zahraničí a ateliér IRE-film se zavírá.

Hermína Týrlová využívá své kreslířské zkušenosti při ilustrování populárních dětských časopisů a přemýšlí nad realizací vlastního loutkového filmu. Za námět si zvolila příběh o Ferdovi Mravenci, populární postavičce kreslených novinových seriálů Ondřeje Sekory. Vedení zlínských ateliérů se její námět zalíbil a Týrlová dostala možnost svůj první samostatný loutkový snímek v jejich ateliérech realizovat. Po úspěšném, ale technicky a animačně náročném Ferdovi se rozhodla vyzkoušet souhru člověka s animovanou loutkou. Za námět zvolila příběh o nemocné holčičce a jejím ožvlém panáčkovi. Natočený materiál téměř hotového filmu shořel při požáru v únoru 1944. Další film, *Vzpouře hraček* (spolurežie: F. Sádek, 1947) podle nového námětu, Týrlová natáčí až po konci druhé světové války. Tematicky se vrací k období nedávné okupace a opět kombinuje animaci loutky s člověkem, loutek je ale více. Ožvlé hračky se

vzbouří proti bezdůvodnému násilí, jehož se nacistický voják dopouští v hračkářské dílně, a společnými silami jej donutí k útěku. Snímek byl na festivalu v Benátkách oceněn jako nejlepší film pro děti, na festivalu v Bruselu jako nejlepší loutkový film. Hermína Týrlová se stává světovou osobností animovaného filmu a jednou z klíčových osobností české poválečné animace. Ke svým předválečným zkušenostem a spolupráci s Karlem Dodalem se ve své poválečné autorské tvorbě nevrací, ani na ni nijak nenavazuje. Tematicky i režijně se vydala jinou cestou, než o jakou se snažil před válkou Karel Dodal. Podmínky státní monopolní výroby zajistily Hermíně Týrlové potřebné finanční i technické zázemí a umožnily jí věnovat se tvorbě zaměřené na dětského diváka.

Po mezinárodním úspěchu *Vzpoury hraček* nebylo hledání dalšího námětu pro Týrlovou jednoduché. Uvědomovala si očekávání vedení studia i odborné veřejnosti. Zůstala věrná dětskému světu a její další kombinovaný snímek *Ukolébavka* (1948) potvrdil správnost rozhodnutí. Tentokrát si jako protihráče oživlé panenky vybrala nemluvně. Příběh je jednoduchý: panenka po odchodu matky ožívá a snaží se dítě zabavit před usnutím, uspat jej. Také *Ukolébavka* získala mezinárodní ocenění a dodnes je citována v dějinách světové animace. V následujícím snímku, v *Nepovedeném panáčkoví* (spolurežie: K. M. Walló, 1951), jsou hrdiny příběhu hadrové panenky, vyráběné dětmi během školní výuky. O přestávce ožívají a prožívají stejné spory, ústrky, nezasloužený posměch i projevy přátelství jako děti.

V krátkém období své tvorby se Týrlová zaměřila na adaptace pohádek a námětů známých spisovatelů s využitím klasické loutky (*Zlatovláska*, *Míček Flíček*, *Pasáček vepřů*). Snímky byly úspěšné u diváků i kritiky, ale režisérka se raději vrátila k inspiračním zdrojům, které jí byly bližší. Hlavní pozornost věnovala materiálu a jeho emotivnímu působení, které u diváků vyvolává. Podřizuje tomu i podobu loutky a děj příběhu (např. ve *Vlněné pohádce*, *Kuličce*, *Píšťalce*, *Toulavé telátko*, *Žertíkem s čertíkem*, *Já a můj dvojnožec* ad.). Nejprve v letech 1963–1969 animuje vlněné vlákno v šesti tzv. vlněných pohádkách (*Vlněná pohádka*, *Chlapeček nebo holčička*, *Sněhulák*, *Psí nebe*, *Vánoční stromeček*, *Hvězda betlémská*). V letech 1971–74 navazuje volným cyklem tzv. plstěných pohádek (*Toulavé telátko*, *Ukradené dítě*, *Jak pejsek vyčmuchal darebáka*, *Kluk dostává filipa*, *Pejskův sen*, *Obávaná kačena* ad.). Využívá v něm možnosti pastelových barev a struktury plstěného materiálu. Ploškové loutky domácích zvířátek a dětí vystřižené z různobarevné plsti rozehrávají

jednoduché příběhy s podobným tématem a na konci vždy s nezbytným morálním poučením. V cyklu o koucorkovi Modroočkovi (1974–76) je materiálem opět vlna, ale tentokrát jsou loutky z úpletu, který malým divákům připomíná svetry, čepice i hračky, které pro ně pletou maminky, tety a babičky. V letech 1977–1978 se Týrlová vrací k hrdinům výtvarníka s spisovatele Ondřeje Sekory ve volném cyklu příběhů Ferdy Mravence a Brouka Pytlíka. Loutky jsou tentokrát reliéfní. V *Uspávance* (1979) a v *Žertíkem s čertíkem* (1980) jsou ožívovány tradiční figurky vizovického pečiva. Bohatou filmografii Hermíny Týrlové uzavírá snímek *Pohádka na šňůře* (1986). Příběh rozpustilých chlapeckých kalhotek, zástěrky a dupaček je opět určen nejmenším divákům.

Cílem režisérky a animátorky Hermíny Týrlové bylo oslovit prostřednictvím filmu dětskou fantazii a to se daří jejím snímkům u nejmenších diváků dodnes. V zahraničí je tvorba Týrlové stále velmi ceněna, možná více než u nás. Časté jsou přehlídky a retrospektivy nejen v rámci specializovaných festivalů. V posledních letech byly její filmy dokonce uvedeny ve francouzské distribuci. Překvapivě menšího uznání se tvorba Hermíny Týrlové těší v České republice. Naši diváci, jakmile odrostou věku jejích filmů, rychle zapomínají, jak důležité pro ně tyto filmy v dětství byly a co vše jim do života daly. Umění Hermíny Týrlové dokáže i dnes, stejně jako kdysi, probudit v dětech imaginaci a hravost, oslovit jejich fantazii. A to je důležitější než je jen rozesmát.